

STUDIER 3

STUDIER OG DATABASER

Da databasene gjorde sitt inntog, fikk vi nye innsikter og ble tvunget til å revidere vårt syn på mange ulike typer sluttspill. Som jeg tidligere har nevnt finnes det i dag databaser for alle stillinger med seks eller færre brikker. De er lett tilgjengelige på nettet. Man behøver bare søke på “Nalimov Tablebase Server” e.l.

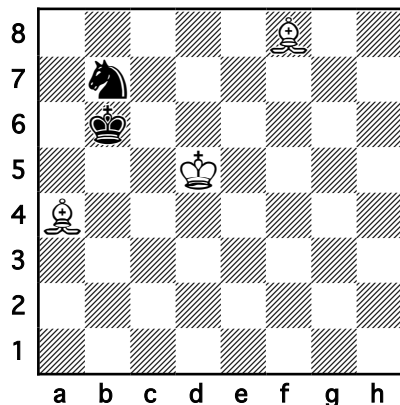
For mange studier har den nye kunnskapen fått svært uheldige følger. Studier som ble regnet som korrekte for 30 år siden, viser seg nå å være uløselige. Jeg skal vise noen eksempler med studier som viser ulike kombinasjoner av offiserer.

1. To løpere mot springer

Allerede på 1980-tallet måtte man revidere teorien om sluttspill med to løpere mot springer. I mer enn 100 år hadde man trodd at den svakere parten kunne sette opp en uinntagelig festning, den såkalte Kling-Horwitz-stillingen. J. Kling og B. Horwitz hadde i 1851 publisert følgende stilling som de regnet som remis:

J. Kling og B. Horwitz

Chess Studies 1851

Remis?

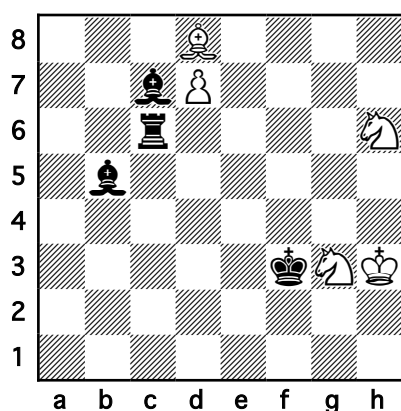
Ingen hadde klart å vise at hvit kunne vinne i denne eller speilvendte stillinger, men et dataprogram skrevet av Ken Thompson viste at stillingen er vunnet for hvit. Sluttspill med to løpere mot springer regnes nå generelt som vunnet. Det finnes unntak der den svakere parten holder remis, men de er nettopp unntak. Jeg vil for øvrig tro at det er svært få spillere som er i stand til å vinne stillingen i diagrammet.

For studiekunsten fikk denne oppdagelsen store konsekvenser. Det var en rekke studier som baserte seg på en misforståelse av Kling-Horwitz-stillingen. Mange studiekomponister trodde nemlig at dette sluttspillet som hovedregel var teoretisk remis, mens Kling og Horwitz snarere viste til et unntak. Studiekomponistene glemte at de burde vise med konkrete analyser at den svakere parten ville være i stand til å nå den antatte remisstillingen. Det gjorde de ikke. Her er et typisk eksempel:

Y. Makletsov

2. hedrende omtale

Magyar Sakkélet 1979

Vinst

1. Shf5   Th6+

2. Sh4+

2. Sxh6? taper direkte etter 2...Lxg3 med matt i neste trekk.

Txh4

3. Lxh4   Lxd7+

Nå har vi en stilling som normalt skulle være enkel remis, men hvits brikker står ikke bra slik at det bare er en studieartet vending som redder hvit.

4. Kh2   Kf2

5. Kh1   Lc6+

6. Se4+

6. Kh2? blir møtt med 6...Lg2 fulgt av 7...Lxg3 matt.

Kf1

7. Lg3   Lxg3

patt

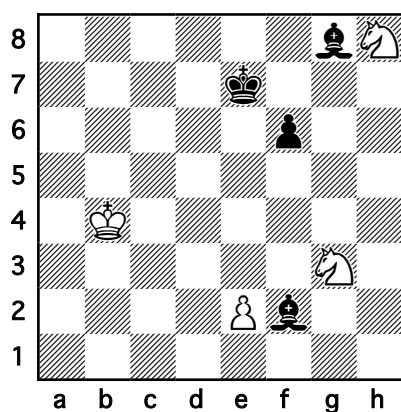
Om vi vender tilbake til stillingen etter hvits første trekk, ser vi at hvit truer en springergaffel på d4. Svart skal ganske enkelt ignorere den trusselen og spille 1...Lxd8. Etter 2. Sd4+ Kf4 3. Sxc6 Lxc6 har svart vinnende materiell fordel. Makletsov forutsatte åpenbart at denne stillingen er remis, men tenkte ikke på at hvit ikke har mulighet til å oppnå Kling-Horwitz-stillingen. Han var for øvrig ikke alene om denne misforståelsen.

Da man senere fikk databaser med seks brikker viste det seg at det i mange tilfeller ikke en gang hjelper om springeren har en bonde å hjelpe seg med. Som illustrasjon kan vi se på følgende stilling:

V. Kos

1. premie

Heuäcker MT 1982

Remis

Springeren på g3 er truet, og springeren på h8 risikerer å gå tapt i få trekk. Her kreves det åpenbart noe ekstra for å redde remisen.

1. Sg6+	Kf7
2. Sh8+	Ke6
3. Se4	Le1+
4. Kc4	Ke5+
5. Kd3	Lh7
6. Sf7+	Kd5
7. Sfg5	fxg5
8. Ke3	Lxe4
- patt**

V. Kos regnet med at svart må spille 8...Lxe4 fordi hvit truer både springergaffel på f6 og bondevinst med 9. Sxg5. I virkeligheten er sluttspillet tapt om svart rolig trekker seg ut av den truende springersjakken. Etter f.eks. 8...Lf5 vinner svart i 77 trekk. Derfor forstår vi at svart også vinner om han spiller 2...Kg7 da 3. Sh5+ Kxh8 4. Sxf6 leder til det samme tapte sluttspillet.

Burde studieforfatteren ha forutsett dette? Siden det på denne tiden var en utbredt misforståelse at en springer holdt remis mot to løpere, er det kanskje ikke så overraskende at han antok at de variantene som jeg har anført er remis. Hvit har ikke bare springer mot to løpere, men i tillegg også en bonde. Vi vet nå at det er mulig å holde remis med dette materiellet i visse stillinger, men som hovedregel gjelder det at løperne vinner.

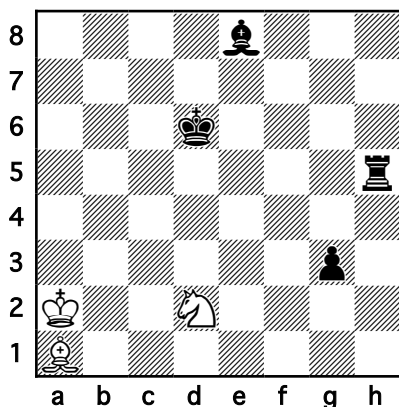
2. Tårn og løper mot løper og springer

Etter hvert fikk man databaser med seks brikker med til dels overraskende resultater. Det viser seg at en rekke sluttspilltyper som man trodde var remis er vunnet for den sterkere parten. Det gjelder blant annet stillinger med tårn og løper mot løper og springer om løperne er ulikefargede. Her er en illustrasjon:

V. Podlivailo

5. premie

Chervony Girnik 1984

Remis

1. Se4+

Kd5

2. Sf6+

2. Sxg3? fører til tap etter 2...Th2+ 3. Lb2 (Ka3? Th3) Tf2 4. Ka1 Lg6 5. Lc1 Kc4.

Kc5

3. Sxh5 Lf7+

4. Ka3 g2

5. Sf4

Det er fristende å forsøke 5. Ld4+? Kxd4 6. Sf4, men da vinner svart etter 5...g1S. Hvits springer går tapt i få trekk.

g1D

6. Ld4+ Dxd4

Om 6...Kxd4 så 7. Se2+ og svarts nye dame går tapt.

7. Se6+ Lxe6

patt

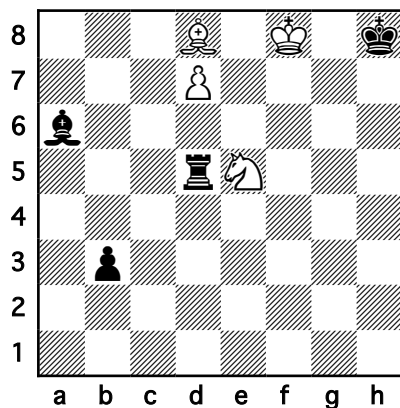
Nå når vi har tilgang til databaser med seks brikker, kan vi lett se hva svart skulle ha gjort for å vinne. 1...Kd5? er feil. Komponisten så at hvit ikke kan slå på g3 fordi svart får kongen med i angrepet, men han tenkte av forståelige grunner ikke på at svart også vinner om kongen ikke angriper direkte, men venter noen trekk. 1...Kc6, 1...Kc7, 1...Ke6 og 1...Ke7 vinner for svart. Etter 2. Sxg3 viser databasen at svart vinner i mindre enn 30 trekk. Det er ekstra tragisk at dette er den eneste studien av Podlivailo.

Noen ganger dukker det opp biløsninger som virker utrolige. Den neste studien viser et patt-tema som ikke er altfor kjent.

I. Silaev

3. premie

Grzeban JT 1982

Remis

1. Le7

Nå går ikke 1...b2 på grunn av 2. Ld6 b1D (eller 2...Txd6 3. Sf7+) 3. d8D. Det hjelper ikke å spille 1...Kh7 fordi hvit da kan svare 2. La3. På 1. Lc7? vinner derimot 1...Kh7 da hvits løper ikke kommer til a3.

Lb5

Svart forsøker å likvidere fribonden på d7, men det viser seg i fortsettelsen at løperen står uheldig på b5.

2. d8D   Txd8+

3. Lxd8   b2

4. Sf3   b1D

5. Sg5

Nå truer hvit ganske enkelt 6. Lf6 matt.

Db4+

Svarts løper på b5 hindrer svart i å sjakke på b8.

6. Le7   Df4+

7. Lf6+   Dxf6+

8. Sf7+   Kh7

patt

Dette er riktig vakkert, men studien er dessverre uløselig. Svart vinner med det utrolige trekket 4...b1T!! Pattmuligheten er ganske enkelt borte. Hvit taper i 87 trekk. I studier er det ingen begrensning av antall trekk. Om en stilling er vunnet, spiller det ingen rolle hvor mange trekk som behøves for å vinne.

Det var naturligvis ikke lett å forutse at denne type sluttspill er tapt. Selv har jeg imidlertid alltid vært skeptisk til stillinger uten bønder fordi det virker håpløst å analysere dem til bunns.

I denne turneringen skjedde det for øvrig noe ganske sjeldent og kuriøst. En annen studieforfatter sendte inn en studie med nøyaktig samme idé. Dommerne valgte med salomonisk visdom å la de to studiene dele tredjepremien. Den andre studien av J. Kriheli er korrekt da svart der må forvandle bonden til dame for å unngå å bli satt matt.

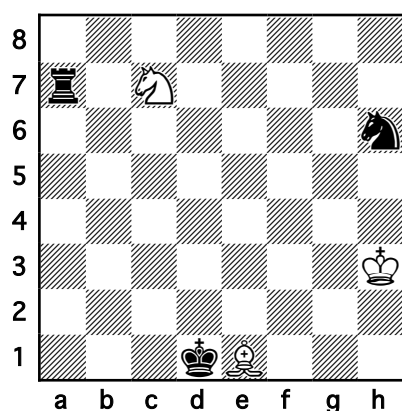
3. Tårn og springer mot springer og løper

Det neste eksemplet ble komponert lenge før man kunne kontrollere løsningen og viser tårn og springer mot løper og springer. Det er et gunstigere materiell for den svakere parten enn de konstellasjonene som vi sett på så langt, men det er langt fra noe ufarlig materiell å komponere studier med. Denne studien deltok i en turnering til minne om den store franske sluttspillteoretikeren André Cheron.

B. Buyannemekh

2. premie

Chéron MT 1982

Vinst

Jeg gjengir ikke komponistens løsning på denne studien. Om vi konsulterer Nalimovs database for stillinger med seks eller færre brikker, ser vi at utgangsstillingen er tapt for hvit. Det har derfor liten hensikt å gjengi løsningen som er på hele 18 trekk. Jeg har aldri sett komponistens fullstendige løsning, men han har sikkert gjort et enormt analysearbeid. Dommeren i turneringen må også ha hatt en stri tørn med å etterprøve analysene, men alt arbeidet var helt forgjeves.

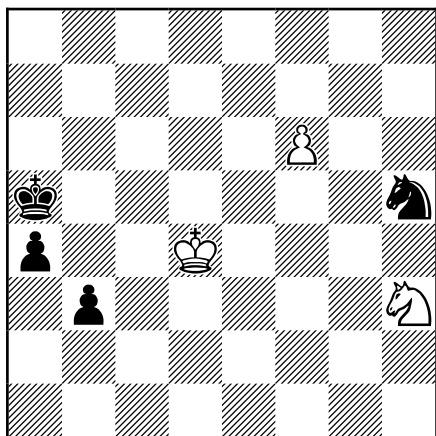
4. Tårn og springer mot to springere

Studier med tårn og springer mot to springere har også en lei tendens til å være feilaktige. Materielt sett har ikke den sterkere parten noen stor materiell overvekt. Problemet for den svakere parten er framfor alt at springerne beveger seg så langsomt og at de helst bør forsvare hverandre. Dermed blir stillinger med to springere lett statiske.

V. Vlasenko

3. premie

Spartak 50 JT 1984

Vinst

1. f7   Sg7

2. Sf4

Naturligvis ikke 2. f8D? Se6+. Hvits springer står riktig på f4 fordi den skal til d3 senere i løsningen. Derfor er 2. Sg5? feil selv om det trekket også hindrer en mulig svart springersjakk på e6.

b2

3. f8T!

Hvit unngår fellen 3. f8D? Se6+ 4. Sxe6 b1D 5. Da8+ Kb4 6. Db8+ Ka3 7. Dxb1 patt.

a3

4. Kc3   b1S

5. Kc2   a2

6. Ta8+   Kb4

7. Sd3+

og hvit vinner.

7. Sd3+ er det eneste riktige trekket. Om hvit spiller 7. Txa2? oppnår han riktignok et sluttspill med tårn og springer mot to springere, men akkurat den stillingen er faktisk remis. Etter 7...Sa3+ 8. Kd3 holder 8...Se8! av alle trekk remis, mens det mer naturlige alternativet 8...Sf5 taper i 148 trekk. Andre svarte trekk taper raskere. Jeg vil ikke anbefale noen å analysere alternativene eller sette seg inn i løsningen.

Alt virker altså i skjønneste orden. Det er imidlertid en biløsning som ikke er så lett å oppdage. I stedet for 5. Kc2 kan hvit spille 5. Kd3. Om svart forsøker 5...a2, følger 6. Ta8+ Kb4 7. Txa2, og denne stillingen er merkelig nok vunnet. For oss er det ikke lett å se at det er noen forskjell på stillingen om hvits konge står på c2 eller på d3, men databasen viser at hvit må nøye seg med remis med kongen på c2, men vinner med kongen på d3.

5. Sluttspill med syv offiserer

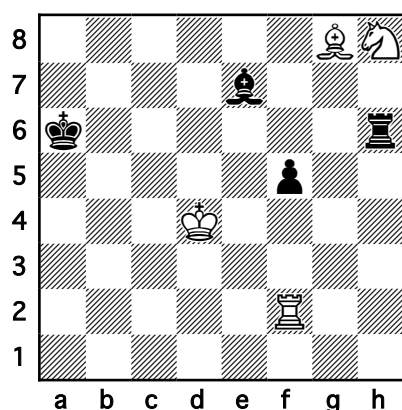
Sluttspilldatabasene utvides stadig. Vi vet allerede nå noe om visse typer sluttspill. To tårn og springer mot to tårn synes generelt å være remis, mens to tårn og løper mot to tårn trolig er vunnet. Tårn, løper og springer mot tårn og løper synes å være vunnet selv når løperne er likefargete. Det er ikke så overraskende at dette sluttspillet er vunnet om løperne er ulikefargete fordi den sterkere parten da har overvekt på halve brettet. Det er derimot ikke like innlysende at selv likefargete løpere kan skape problemer. I denne typen sluttspill må nemlig den sterkere parten unngå avbytte av løperne fordi tårn og springer mot tårn som kjent er remis.

Selv forutsa jeg på syttitallet at denne typen sluttspill måtte være vunnet, og jeg var åpenbart ikke alene om en slik oppfatning. Vi skal helt til slutt se på en studie som må ha basert seg på en tilsvarende forståelse.

Y. Bazlov og V. Kovalenko

2. hedrende omtale

Belokon MT 1985

Vinst

1. Sf7

Tg6

- 2. Lh7   Tg7**
3. Lxf5   Lf6+
Svart kan ikke spille 3...Txf7 direkte da han i så fall taper tårnet etter 4. Ld3+.
4. Kc5   Txf7
5. Ta2+   Kb7
6. Le4+   Kc8
7. Ta8+   Kd7
8. Lc6+   Ke7
9. Te8 matt

Svart kan bare unngå å bli satt matt om han går inn i et sluttspill med tårn og løper mot hvits tårn, løper og springer. Det sluttspillet er med all sannsynlighet tapt siden løperne er ulikefargete. Svart spiller derfor 4...Lf6+ slik at han kan erobre hvits springer på f7, men da blokkerer han samtidig framtidige fluktfelt for sin egen konge. Ideen er meget fin og vanskelig å framstille.

Dessverre er studien ukorrekt. Gjendrivelsen er finurlig. Svart må spille 2...Tf6. Fortsettelsen blir da 3. Se5 Th6 4. Lxf5 Lf6, og svart bytter av hvits springer. Sluttspillet tårn og løper mot tårn er som kjent remis selv om vi stadig opplever at sterke spillere ikke klarer å forsvare seg riktig.

ETTERORD

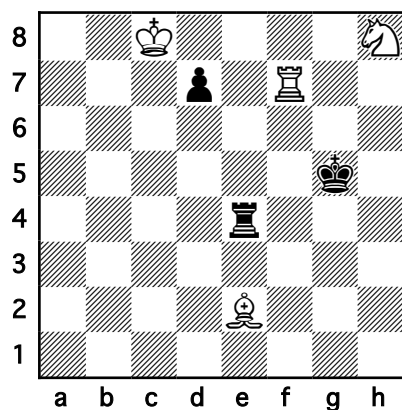
Jeg nevnte i forrige spalte en studie som jeg hadde komponert på vei hjem fra jobben. En av leserne undret hvordan dette er mulig. Jeg skal forsøke å gi en forklaring. For det første har jeg sett nesten alt som finnes av studier og er dermed vant til ulike ideer. For det andre har jeg rimeligvis en viss visuell evne slik at jeg kan forestille meg stillinger og skyve brikkene rundt for å se hva som skjer når de bytter plass. I dette tilfellet hadde jeg en stilling å gå ut fra. For det tredje har jeg laget over 100 studier så jeg har en viss kreativ evne.

I virkeligheten har jeg laget flere studier uten brett og brikker eller forbedret dem i tankene etter at de ble komponert, men før de ble publisert. Jeg husker ikke helt hvilke jeg har laget på den måten, men jeg husker i alle fall et helt konkret eksempel.

Da jeg spilte for Norge i sjakkolympiaden i Nice i juni i 1974, var det en natt jeg ikke fikk sove på grunn av varmen. Jeg laget da den følgende studien helt uten brett og brikker. Jeg hadde ikke brett og brikker med fra Norge. Neste morgen viste jeg den til de andre på laget.

Jarl H. Ulrichsen

Tidskrift för Schack 1974

Vinst

1. Tg7+

Svart truer både 1...Txe2 og 1...Te8+ fulgt av 2...Txh8. Hvit må derfor spille slik at svarts brikker kommer i ugunstige posisjoner.

Kh6

Andre svarte trekk er dårligere. På 1...Kh4 spiller hvit 2. Th7+ eller 2. Sh6+ og trekker løperen i sikkerhet. 1...Kf4 fører til tårnbytte og lett vinst etter 2. Tg4+. 1...Kf5 strander naturligvis på 2. Ld3, og etter 1...Kf6 2. Tg6+ tvinges svart til å blokkere e-linjen for sitt tårn slik at trusselen Te8+ faller bort.

2. Tg6+   **Kh7**

3. Ld3   **Te8+**

4. Kxd7   **Txh8**

5. Ke7

Ikke 5. Ke6? Tb8 og svart holder remis.

Tg8

6. Tg1+   **Kh8**

7. Th1+   **Kg7**

8. Th7 matt.

Jeg kan ennå huske at svart bonde på d7 var den siste brikken jeg plasserte i den stillingen jeg hadde i tankene. Uten den kan hvit spille 1. Lb5 og hindre tårnsjakken på e8. Studien har en svakhet, nemlig at hvit kan spille tårnet med avdekkersjakk til ulike steder på g-linjen. Svart må i alle fall spille 6...Kh8 for å dekke tårnet. Disse alternative mulighetene kunne jeg ha unngått ved å plassere en svart bonde på h5, men jeg syntes ikke et entydig tårntrekk var verdt en bonde. Det syntes åpenbart dommeren som hørte til den strenge problemistskolen og ikke syntes den fortjente noen form for utmerkelse.

Da databasene gjorde sitt inntog, kom et annet problem til syne. Det viser seg nå at hvit kan spille 7. Lg6 som vinner i 31 trekk. Det er faktisk å anse som en biløsning. Med en svart bonde på h5 går det faktisk enda fortere. Da vinner 7. Lg6 i 16 trekk. Dermed er vi tilbake til temaet i denne spalten, nemlig databasenes betydning for sluttspill og sluttspillstudier. Jeg har aldri gjort noe forsøk på å finne en stilling som er helt korrekt. Jeg venter til vi får tilgang til databaser med flere brikker. Da blir det lettere å korrigere studien – dersom den virkelig lar seg korrigere.